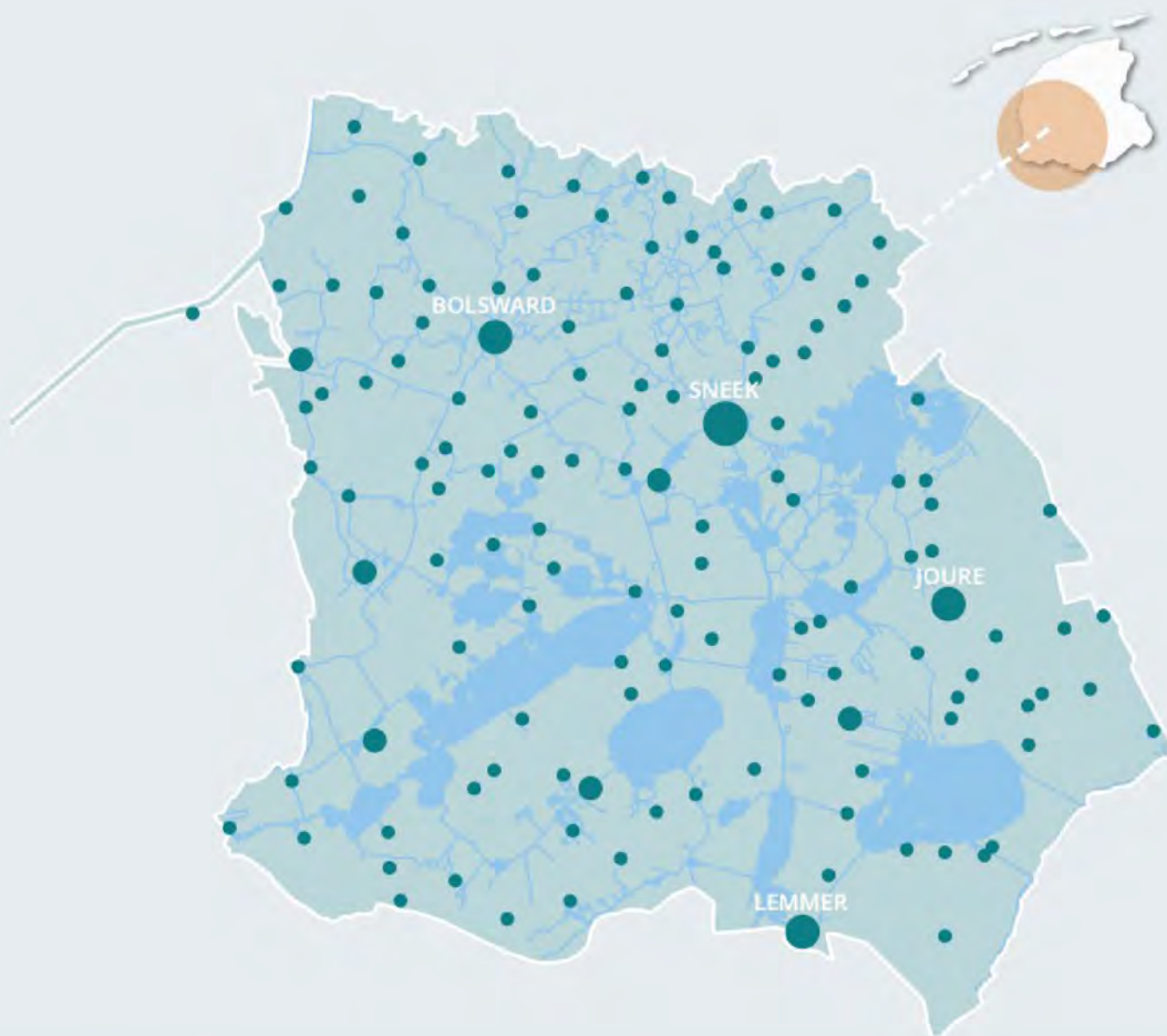

Grutsk foarut / Trots vooruit

Samen met de mienskip investeren we in onze toekomst

Regio Deal Zuidwest-Friesland 2024-2028

*Een samenwerking tussen gemeente De Fryske Marren, gemeente Súdwest-Fryslân,
provinsje Fryslân, Wetterskip Fryslân en vele partnerorganisaties in de regio*

Inhoudsopgave

1. Inleiding Dit is ons verhaal	Pagina 3
2. De opgave We doen het voor nu, maar vooral voor later	Pagina 5
3. Totaalaanpak Zo bereiken we ons streefbeeld	Pagina 10
4. Vanuit de mienskip: grote opgaven lokaal aanpakken	Pagina 11
5. Pijler 1 Voorzieningen sterk en bereikbaar <i>We gaan voor sterke voorzieningen én samenredzaamheid</i>	Pagina 12
6. Pijler 2 Een plus op de leefomgeving <i>Grote opgaven en lokale behoeftes komen samen in de leefomgeving</i>	Pagina 16
7. Pijler 3 Werken met impact <i>Investeren in het MKB, onze beroepsbevolking en innovatie</i>	Pagina 18
8. Bijlage De brede welvaart in Zuidwest-Friesland vergeleken met Nederland	Pagina 21

1 | De inleiding

Dit is ons verhaal

De Friese mienskip: toen en nu

In een plattelandsregio met een stedelijke zone van Bolsward, Sneek, Joure en Lemmer en meer dan 140 kernen wonen, werken en leven ruim 140.000 mensen. Zij genieten van rust en ruimte. Kunnen gezond leven en ouder worden. Frisse lucht opsnuiven. Zuidwest-Friesland herbergt zeven van de elf Friese steden. Veel beschermde stads- en dorpsgezichten. Je vindt ze allemaal ergens op de kruispunten van een fijnmazig, zelf aangelegd waterwegennetwerk. Daar ontstonden maar liefst 140 zelfstandige gemeenschappen. Van oudsher is er een krachtige verbondenheid: de mienskip. Ontstaan door de gezamenlijke strijd tegen het water en een onderlinge afhankelijkheid. Alleen samen waren deze Friezen zelfredzaam. En nu? De wereld blijft veranderen. En de mienskip is er nog steeds.

Van oudsher verbonden en gevormd door het water

We zijn trots op ons unieke waterlandschap met de fantastische Friese meren, natuurlijke waterlopen, vaarten en kanalen. Ken je de Afsluitdijk tussen het IJsselmeer en het Waddengebied? Het is één van de iconen van waterrijk Zuidwest-Friesland, net als het Woudagemaal. Het Waddengebied staat op de Unesco-werelderfgoedlijst. Omgaan met water: dat hoort bij ons DNA. Het water is hier altijd erg sturend geweest in de ontwikkeling. Dat maakt onze bij uitstek ook de plek waar we met de toekomstige wateropgaven aan de slag kunnen. Zo zoeken we naar manieren om het water nog meer te omarmen en in te zetten. Bij mobiliteit, in de economie en bij het versterken van de leefomgeving.

Zuidwest-Friesland blijft in beweging door het water

Al generaties zeilen mensen met skûtsjes en draaien de molens in het weidse landschap. Met alles in de kernen dichtbij: de boer met zijn land en vee. De bakker. De smid. De schilder en de schipper. Met handel en verhalen verbond de schipper de kern met de buitenwereld. Dankzij de wind konden oude molens hout zagen en graan malen. Moderne windmolens zorgen voor elektriciteit. Zo blijft Zuidwest-Friesland in

beweging. Allemaal met en rondom water.

Het hele jaar bruist het van de energie in de Zuidwesthoek

Door evenementen als het Concours Hippique in Rijs, de Iepenloftspullen, Friese Ballonfeesten in Joure, Visserijdagen in Makkum en Stavoren, de Fiets-11-stedentocht, Dutch Youth Regatta, de Sneekweek en traditionele sporten als kaatsen en fierljeppen. En wat dacht je van de zeilwedstrijden met de skûtsjes in de SKS (Sintrale Kommisje Skûtsjesilen) en de Iepen Fryske Kampioenskippen Skûtsjesilen (IFKS)?

Natuur en cultuur in Zuidwest-Friesland

In deze plattelandsregio ontwikkelen jong en oud zich creatief. Zij ontdekken talenten en beleven cultuur. Enthousiaste en deskundige docenten leggen daartoe op school de basis. In de wijken en kernen zijn laagdrempelige culturele activiteiten. Je vindt kunstwerken in de openbare ruimte en er zijn veel musea.

Regionale samenwerking

Als vier overheden (twee gemeenten, provincie en een waterschap) met een stevige regionale ambitie vragen we deze Regio Deal aan. We werken al jarenlang samen onder de vlag van de Gebiedsagenda en hebben een stevige regionale ambitie; een mooie basis om op voort te bouwen. Hier hebben we een breed veld aan partners uit de regio bij aangehaakt. We zien deze Regio Deal als een goede eerste stap om te komen tot een structureel programma voor regionale ontwikkeling en om een langdurige samenwerking met het Rijk aan te gaan (Elke Regio Telt). Samen gaan we aan de slag voor de brede welvaart van onze kinderen.

2 | De opgave

We doen het voor nu, maar vooral voor later

Het is goed wonen en leven in Zuidwest-Friesland. Ook voor toekomstige generaties willen we dat zo houden. We meten de kwaliteit van het wonen en leven met de 'brede welvaart' – het toetsingskader voor de Regio Deal vanuit het Rijk. En daarop scoort de regio hoog. In de bijlage vind je een vergelijking tussen de brede welvaart in Zuidwest-Friesland en de rest van Nederland. Het is een gebied waar mensen graag wonen. Bewoners zijn trots op hun eigen dorp of stad, de taal: het Fries met vele lokale variaties, de cultuur en mooie leefomgeving.

Maar er komen ook grote uitdagingen op ons af:

- De bereikbaarheid en aanwezigheid van onze voorzieningen (in de kleine kernen) staan onder druk.
- De grote opgaven dagen ons uit om de kwaliteit van onze leefomgeving en ons specifieke DNA te behouden.
- De tekorten aan personeel op de arbeidsmarkt lopen op en het onderwijs sluit onvoldoende aan op de grote opgaven die voor ons liggen.
- Door individualisering lopen we het risico dat we onze hechte samenleving verliezen.

We zoeken naar lokale oplossingen voor de grote vraagstukken die we samen met onze 140.000 inwoners vormgeven

Samen met hen versterken we de voorzieningen, bewaken we de kwaliteit van de leefomgeving en geven we een impuls aan onze economie en duurzaamheid. Mensen kennen elkaar, praten met elkaar en helpen elkaar. Verenigingen spelen hierin een belangrijke rol. De vele kleine gemeenschappen zijn onze kracht, maar maken ons ook kwetsbaar. Het lokale draagvlak is klein en de afstanden zijn groot. Dit vraagt om lokale oplossingen die we samen met de mensen vormgeven. Het kapitaal van onze hechte samenleving in gebieden, kernen en wijken staat centraal in deze Regio Deal. Juist hen hebben we nodig om als regio te ontwikkelen.

We voorkomen dat we de hechte samenleving door individualisering verliezen

We zien dat er mensen zijn die afstand voelen tot de samenleving. Soms leven mensen in een digitale realiteit en daardoor drijven ze af. Tegelijkertijd zien we een transitie in de samenleving van 'de overheid bepaalt' naar 'de samenleving bepaalt en overheid faciliteert'. Inwoners en ondernemers weten zelf wat goed voor hen is. Hoe zorgen we in deze context dat iedereen mee kan en wil doen? Daarvoor zoeken we met de Regio Deal oplossingen. Door dichtbij te zijn en met elkaar in gesprek te gaan. Door ontmoeten en van elkaar leren.

Voorzieningen sterk en bereikbaar

Voorzieningen beschikbaar, toegankelijk en betaalbaar houden voor alle inwoners

Door de vele en vaak kleine kernen, het water en de grote afstanden is deze uitdaging in Zuidwest-Friesland groter dan in andere regio's. Soms moeten mensen lang reizen om bij voorzieningen te komen. En deze voorzieningen zijn essentieel om goed te kunnen wonen en leven in de regio. Ze vervullen dagelijkse behoeften zoals zorg, onderwijs, boodschappen, sport en cultuur én zorgen voor reuring en ontmoeting.

De voorzieningen en samenredzaamheid staan onder druk

Nieuwe oplossingen zijn daarom nodig om de leefbaarheid in de regio op peil te houden. Voorzieningen als basisscholen, supermarkten, huisartsen en sportverenigingen verdwijnen. En de mobiliteitsmogelijkheden lopen terug door de verschraving van het openbaar vervoer. Onze hechte samenleving vangt veel op: mensen helpen elkaar. Samenredzaamheid wordt hiermee steeds belangrijker, maar ook die staat onder druk. Daarmee is dit vraagstuk urgent.

Voorzieningen voor ontmoeten dreigen verloren te gaan

Het aantal vrijwilligers en verenigingsleden neemt af. Het in stand houden van voorzieningen voor ontmoeten zoals dorpshuizen en sportaccommodaties wordt steeds moeilijker. De organisatiekracht en bestuurskracht van verenigingen is ongelijk verdeeld en neemt af. Ook huisvesting vraagt aandacht. Veel gebouwen zoals dorpshuizen zijn (nog) niet energiezuinig en daardoor steeds lastiger financieel te exploiteren. Als we niets doen dan gaan deze voorzieningen verloren. En dat heeft grote gevolgen voor de sociale samenhang en leefbaarheid in de kernen. En we hebben deze sociale contacten harder nodig dan ooit. Want samenredzaamheid is ook een belangrijke pijler bij preventie en positieve gezondheid. We hoeven daardoor minder beroep te doen op professionele zorg en ondersteuning.

We zitten in een transitie van zorg naar gezondheid

Door de vergrijzing neemt de zorgvraag toe. In Zuidwest-Friesland is de vergrijzing bovengemiddeld. Tegelijkertijd is het vinden van voldoende, gekwalificeerd personeel voor zorg en welzijn een steeds grotere uitdaging. Er is meer zorg nodig en te weinig personeel. We doen vaker een beroep op mantelzorgers. En dat terwijl ook het aantal potentiële mantelzorgers afneemt. Zorg kan niet meer geleverd worden zoals dat nu kan. De afstand tot ziekenhuiszorg is voor sommige mensen groot. Ook in de toekomst moeten we alle inwoners passende zorg blijven bieden. Daarom willen we samen met de inwoners werken aan bewustwording van onze kwetsbare positie in het bieden van zorg. We zetten in op preventie en eigen verantwoordelijkheid. Wat kun je zelf doen om zorg te voorkomen of uit te stellen? Als individu, met je kern of in de wijk. Samenredzaamheid is daar belangrijk bij.

We verwachten dat er later meer ouderen in de kleine kernen wonen

85% van de 70-plussers woont nu in de grotere kernen. Daar zijn voldoende voorzieningen. Juist de ambulante zorg en ondersteuning in de kleine kernen staan onder druk. Professionals zijn daar veel reistijd kwijt en dat is voor zorgaanbieders geen aantrekkelijk verdienmodel. En ouderen ervaren het als een grote belasting om zelfstandig naar het ziekenhuis te reizen. Vooral als ze afhankelijk zijn van het openbaar vervoer of anderen.

Mensen kunnen zich moeilijk vervoeren over grotere afstanden

Er zijn steeds minder mobiliteitsmogelijkheden. Er is vervoersarmoede in Zuidwest-Friesland. De grote afstanden en teruglopende mobiliteitsmogelijkheden hebben op allerlei manieren effect op de leefbaarheid. Het openbaar vervoer verschaalt. Daardoor zijn veel mensen voor het afleggen van grotere afstanden afhankelijk van een auto. Mensen met een laag inkomen bezitten geen auto en kunnen het openbaar vervoer niet betalen. We zien dat jongeren kiezen voor een vmbo-opleiding omdat de havo- en vwo-scholen verder weg liggen. Het openbaar vervoer is te duur en de reistijd is lang. Hbo-stagiaires kunnen daardoor niet stagelopen in ons gebied en cliënten worden niet opgehaald voor zorg. Bij oudere koppels zien we vaker dat niet beide partners een rijbewijs hebben. Als de partner in het ziekenhuis of verpleeghuis terechtkomt, is er een acuut mobiliteitsprobleem.

Het aanpakken van deze uitdagingen is essentieel voor iedereen

- **Voor ouderen** | Zij willen ontmoeting, ondersteuning en zorg. De vergrijzing zorgt voor ander mobiliteitsgedrag en een andere mobiliteitsvraag. Vooral als een oudere zorg nodig heeft en zelfstandig thuis woont. Door veranderingen in het zorglandschap is de behoefte aan preventie, zorg en ondersteuning dichtbij groter.
- **Voor jongeren** | Zij maken gebruik van het onderwijs en zoeken reuring, sport, cultuur en ontmoeting. Voorzieningen voor jongeren ontbreken grotendeels in de regio. De ontmoetingsplekken zijn niet gericht op jongeren. De bereikbaarheid van voortgezet onderwijs en het mbo is niet optimaal. Dat is een groot aandachtspunt.
- **Voor zorgbehoevenden** | Zorg op het platteland staat steeds meer onder druk. We maken de transitie naar digitalisering in de zorg.
- **Voor minder draagkrachtige inwoners** | Het kan voor hen lastig zijn om een baan te vinden door de beperkte mobiliteitsopties.
- **Voor de recreant** | Recreatie is een belangrijke drager voor werk en inkomen in de regio.

Een vitale leefomgeving

Met nieuwe ontwikkelingen de kwaliteit van onze leefomgeving versterken of behouden

We koesteren de kwaliteit van onze leefomgeving. De meren en vaarten. De vergezichten. De overgangen naar de zandgebieden en landgoederen. Het landschap is de drager van onze regio. En dat waarderen onze inwoners. We zijn eerder ook door het Rijk aangewezen als Nationaal Landschap. De kleine kernen zijn het goud van de regio. Sterke samenlevingen in een cultuurhistorisch waardevolle bebouwde omgeving. Met een sterke sociale cohesie. Hier zijn we zuinig op. Deze kwaliteit is een bepalende factor in het welzijn van onze inwoners. We hechten grote waarde aan de betrokkenheid van inwoners bij hun eigen omgeving.

Er komen veel en grote opgaven op ons af: energieopwekking, wonen en water

Door deze opgaven is het relevanter dan ooit om zuinig te zijn op de leefomgeving. Er zijn namelijk ingrepen nodig in die leefomgeving. Voor deze opgaven zijn vaak middelen en kaders beschikbaar. Maar het bewaken van de kwaliteit van de leefomgeving krijgt hierbij te weinig aandacht. Dit moet dus anders. Daarom willen we nieuwe ontwikkelingen zoals een zonnepark, waterberging, sportpark of woonwijk juist benutten om de kwaliteit van de leefomgeving te behouden en versterken. Zo versterken de vele transities ook ons DNA en behalen we een plus op onze leefomgeving.

De wateropgaven staan in deze waterrijke regio op de voorgrond

Hier meer dan in andere regio's. Het centrale merengebied is omringd met veen(weide)gronden. Het maaiveld ligt hier beneden NAP en daalt nog steeds als gevolg van ontwatering. Dit gebied vormt een belangrijk graslandgebied. En ligt verspreid over diverse kernen en steden. Bij de ruimtelijke keuzes die we maken zijn water en bodem sturend. En voorbeeld hiervan: we willen waterrobuust bouwen.

Een economie met impact

Zuidwest-Friesland is een regio met veel economische activiteit

De scheepsbouw, landbouw, agrofood en waterrecreatie. Allemaal nauw verbonden en vaak ontstaan vanuit onze mienskip. Ze geven direct en indirect veel van onze inwoners werk. Ze bepalen en vormen een deel van de kwaliteit van ons landschap en de duurzame circulaire toekomst.

Naar een toekomstbestendige economie

Onze economie staat voor grote opgaven. Denk bijvoorbeeld aan verduurzaming. We staan voor een economie met impact voor mens en omgeving. Om dat te bereiken, liggen er grote uitdagingen voor ons. Van winstmaximalisatie naar impactmaximalisatie. Een duurzame economie die bijdraagt aan de maatschappelijke opgaven die we hebben. En waarbij onze leefomgeving floreert. Een economie waarin iedereen mee kan doen. De impact van onze ondernemers op de maatschappij moet samengaan met het verdienvermogen op lange termijn. Onze ondernemers floreren alleen als er een fatsoenlijk inkomen tegenover staat. Komen we niet voldoende mee in deze maatschappelijke opgaven? Dan raken we economisch achterop en gaat dat definitief ten koste van ons brede welvaartsniveau.

De arbeidsmarkt in onze regio is krap

De beroepsbevolking krimpt door vergrijzing en ontgroening. Jongeren kiezen steeds vaker voor een deeltijd baan. Het opleidingsniveau ligt hier gemiddeld lager en we hebben moeite om hoger opgeleiden vast te houden in onze regio. Dit knelt nu al, maar in de toekomst nog veel meer. De transitie naar een duurzame, circulaire economie vraagt structureel om andere vaardigheden. Daarom moeten we toe naar een aantrekkelijke, krachtige, adaptieve arbeidsmarkt die klaar is voor de toekomst. Dit vraagt om innovatie (slimmer werken) en om specifieke acties vanuit de 3O-partners: ondernemers, overheid en onderwijs. Als we niks doen is Zuidwest-Friesland geen aantrekkelijk vestigingsgebied meer. En dat heeft grote gevolgen voor de leefbaarheid.

Voor MKB-bedrijven is het meestal lastiger de transitie te maken

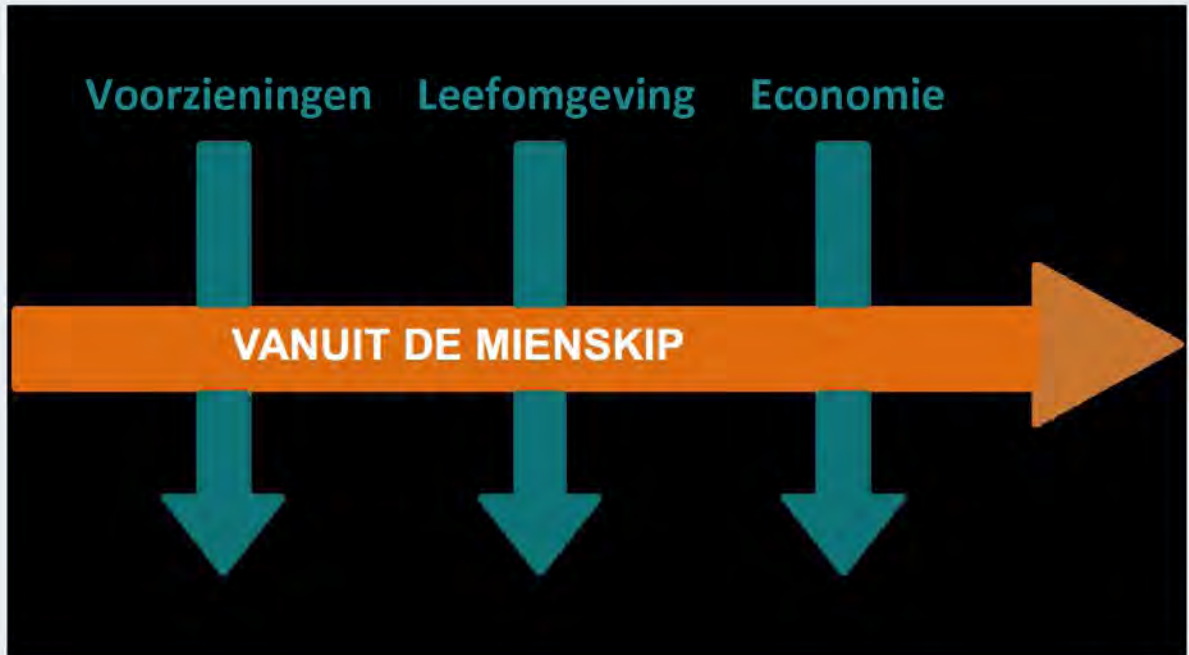
Bedrijven moeten investeren, innoveren en veel kennis hebben. In onze regio hebben we bovengemiddeld veel MKB-bedrijven. Zij zijn vaak sterk lokaal geworteld. We missen in de regioclusters en -verbanden die zich richten op innovatie, transitie en verbinding. Door het grote gebied met veel kernen is samenwerken en van elkaar leren soms lastig.

3 | De totaalaanpak

Zo bereiken we ons streefbeeld

In onderstaand figuur zie je in één oogopslag de aanpak van de Regio Deal. Zo werken we toe naar ons streefbeeld voor de toekomst. In de volgende hoofdstukken lees je over ons streefbeeld en hoe we dit streefbeeld bereiken. We leggen daarin uit wat de pijlen betekenen.

4 | Vanuit de mienskip

Grote opgaven lokaal aanpakken

Het streefbeeld

Overheden, organisaties en inwoners bedenken samen passende oplossingen

Lokale kracht en maatwerk: daar geloven we in en sturen we op. Als tegenhanger van de toenemende individualisering werken we in Zuidwest-Friesland samen aan de opgaven die er spelen. We werken gebiedsgericht. Daardoor kan een oplossing er op elke plek anders uitzien. Zo zijn we zuinig op onze unieke leefomgeving en behouden we de vele landschappelijke kwaliteiten zoveel mogelijk. De energietransitie? Of de wateropgave? In samenspraak met onze inwoners passen we de opgaven die op ons afkomen zorgvuldig in.

Hier zetten we op in

De samenleving geeft haar eigen toekomst vorm

We betrekken mensen bij wat er in hun leefomgeving gebeurt. Hoe willen we onze regio overdragen aan volgende generaties? Wat betekent brede welvaart in de eigen kern? En welke bijdrage kan iedereen zelf leveren? Welke (lokale) oplossingen zijn er? We zetten hierbij maximaal in op ieders betrokkenheid bij de samenleving. Daarvoor werken we aan nieuwe, creatieve vormen van participatie en ontmoeting. Naar elkaar luisteren en samen werken aan de toekomst van onze regio. Daar gaat het om. Zo zorgen we dat inwoners in hun eigen kern en wijk de eigen brede welvaart kunnen beïnvloeden. Zodat iedereen zich thuis voelt en mee kan doen.

Met deze Regio Deal pakken we grote opgaven lokaal aan

Tot diep in het weefsel van de samenleving. We lopen al voorop met onze kernenaanpak. Want in gesprek gaan met onze inwoners over wat er op kernniveau speelt, is voor ons niet nieuw. Dat doen we bijvoorbeeld met ons burgerforum bij de Regionale energiestrategie (RES). En nu zetten we een stap verder.

We luisteren naar inwoners en betrekken hen bij wat er in hun leefomgeving gebeurt

Zo wordt de leefomgeving nog meer van ons allemaal en versterken we de leefbaarheid. We ontmoeten de mensen op nieuwe manieren die aansluiten bij de doelgroep. Met passende ontmoetingsplekken. Soms nieuw en soms bestaand. Soms fysiek en soms digitaal. Ken je de 'Plekberaden'? Die zetten we bijvoorbeeld in om in gesprek te gaan over de toekomst van je eigen kern. Er is nog geen blauwdruk. We experimenteren met verschillende vormen en aanpakken. Bij deze zoektocht kunnen we de hulp van het Rijk goed gebruiken.

5 | Pijler 1 - Voorzieningen sterk en bereikbaar

We gaan voor sterke voorzieningen én samenredzaamheid

Het streefbeeld

Alle inwoners hebben toegang tot de nodige voorzieningen

Mensen kennen en helpen elkaar. Hierdoor is er altijd een oplossing als een voorziening niet in de buurt is. De jeugd blijft hier graag wonen omdat ze sterk geworteld zijn in de gemeenschap en passende woningen en banen kunnen vinden. De beschikbare voorzieningen passen bij de vraag van deze tijd.

Hier zetten we op in

De samenredzaamheid behouden en beschikbaarheid van voorzieningen versterken

We versterken de samenredzaamheid en sociale basis. We zetten in op preventie en normalisatie. We zorgen voor de juiste zorg op de juiste plek, een slimme spreiding van voorzieningen en nieuwe mobiliteitsmogelijkheden. Dit doen we in samenhang met GALA (Gezond en Actief Leven Akkoord) en IZA (Integraal Zorgakkoord). We zoeken de oplossingen samen met onze inwoners en partners. We beantwoorden vragen als 'wat betekent de vergrijzing voor onze kern?' of 'hoe kun je als oudere blijven wonen in een kern waar straks bijna geen faciliteiten zijn?' en 'welke verantwoordelijkheid kun je daar zelf in nemen?' en 'welke vraagstukken rondom mobiliteit komen er op onze kern af?'.

Onze inwoners maken laagdrempelig gebruik van de voorzieningen die ze nodig hebben

We zorgen voor een slimme spreiding van basisvoorzieningen zoals zorg, huisarts en basisonderwijs in de regio. En we zetten in op een stevige stedelijke zone met een kwalitatief hoogstaand voorzieningenaanbod voor de hele regio. Denk bijvoorbeeld aan een ziekenhuis, voortgezet onderwijs, bibliotheken en een zwembad.

Samenredzaamheid: jongeren zijn de vrijwilligers van de toekomst

Inwoners bedenken samen met ons wat er nodig is voor de leefbaarheid in hun kern of wijk. Wat kunnen ze zelf en welke professionele ondersteuning hebben ze nodig? We richten onze aandacht ook specifiek op jongeren. Welke activiteiten willen ze in hun omgeving? Hoe kunnen we hen faciliteren om dingen zelf te organiseren? Zij zijn de vrijwilligers van de toekomst. Verenigingen in de kleine kernen en ontmoetingsruimtes zoals de bibliotheek, dorpshuizen en sportaccommodaties spelen een belangrijke rol in de sociale binding. We verduurzamen de ontmoetingsgebouwen. En we versterken de exploitatie door de gebouwen voor verschillende activiteiten in te zetten. We moeten aandacht hebben voor de toegankelijkheid van deze plekken voor inwoners met een beperking.

Dit gaan we in elk geval doen

→ Plekberaden in de kernen organiseren

We zorgen zo dat het gesprek met inwoners over de leefbaarheid op gang komt. We experimenteren hierbij met verschillende vormen en aanpakken, passend bij verschillende doelgroepen. De bibliotheek is een onafhankelijke en betrouwbare instelling. Zij zijn daarom een van onze partners.

→ De behoeftes van jongeren onderzoeken

Wat voor ontmoetingsplekken en activiteiten willen zij graag in hun omgeving? Hoe activeren we ze om mee te doen?

→ Inwoners gericht faciliteren bij vrijwilligerswerk

Inwoners doen graag laagdrempelig vrijwilligerswerk. Zonder langdurige verplichting. We kijken wat er nodig is om inwoners vrijwilligerswerk te laten doen dat past bij deze tijd.

→ De organisatiekracht van (belangen)verenigingen versterken

We denken na over opvolgingsproblematiek in besturen. Kunnen we met andere besturingsmodellen, organisatie modellen of vertegenwoordigingsmodellen zorgen voor continuïteit in de toekomst? We sluiten aan op de bestaande pilot: Leve de vereniging.

→ De sociale cohesie versterken

Samen met professionals en inwoners onderzoeken we gebieden met een lage sociale cohesie. Waar ligt de behoefte en waar kunnen inwoners zich inzetten? Met sterke voorbeelden maken we inwoners duidelijk wat gemeenschapszin voor de inwoner oplevert. Met gerichte ondersteuning gaan we samen met de inwoners aan de slag.

→ Ontmoetingsgebouwen en dorpshuizen economisch rendabel maken

We gaan van eenzijdig naar meervoudig gebruik. Onze rol is faciliterend.

→ Een gevarieerd vrijetijdsaanbod bieden

We vinden het belangrijk dat iedereen mee kan doen en elkaar kan ontmoeten. Dat doen we door te zorgen voor genoeg aanbod van kunst en cultuur in de openbare ruimte. Voldoende sport- en beweegvoorzieningen, speeltuinen in de openbare ruimte en een groene, uitnodigende en veilige omgeving.

→ De samenwerking tussen musea versterken

Dat doen we met een museumcoöperatie. Zo kunnen musea zich beter staande houden in de toekomst. Zij delen onderling kennis in de nog op te richten museum-academy. De marketing pakken ze samen op en alle data is op orde.

De zorgvraag verkleinen en het zorgaanbod in stand houden

Zorgvraag en zorgaanbod passen in de toekomst niet meer bij elkaar. In de markt is straks echt een tekort aan mensen: professioneel en vrijwillig. Daarom is het belangrijk dat we de zorgvraag verkleinen. We werken aan de transitie van zorg naar gezondheid vanuit het concept van positieve gezondheid en gezond ouder worden. Sociale samenhang is hierin een belangrijke pijler. We doen dit samen met de inwoners en de verbonden partijen. En in samenhang met GALA en IZA. Inwoners moeten weten dat binnen afzienbare termijn niet meer alle zorg geleverd kan worden zoals nu. Bijvoorbeeld huisartsenzorg, verpleeghuiszorg en thuiszorg.

Laagcomplexe zorg blijft dichtbij

Nieuwe concepten en het spreiden van zorg zijn het antwoord op de grote zorgvraag. Het is onze ambitie om iedere inwoner de mogelijkheid te geven om binnen hun eigen woonomgeving zijn gehele wooncarrière te doorlopen. Ook als er verpleeghuiszorg nodig is. Laagcomplexe zorg zoals de huisarts, bloedprikken, bespreken van een uitslag met een arts blijft dichtbij. Dat kan thuis of in regionale gezondheidscentra. Binnen de zorg zetten we in op voldoende gekwalificeerd personeel, maar ook op digitalisering van zorg. We helpen inwoners ook om digitaal vaardiger te worden. We kiezen voor innovatieve zorgconcepten en zorgen voor de juiste gebouwen op de juiste plek. Zo kunnen mensen in de regio zo lang mogelijk thuis blijven wonen.

Dit gaan we in elk geval doen

- ➔ **Samen met inwoners van kernen met weinig faciliteiten een oplossing vinden**
We denken samen na over blijven wonen in een kern waar straks bijna geen faciliteiten zijn. Hoe zorgen ze ervoor dat ze daar kunnen blijven wonen? En welke verantwoordelijkheid nemen ze daarin? De oplossing kan in elke kern anders zijn. Zij weten het beste wat ze nodig hebben. De gemeente en andere partijen ondersteunen ze.
- ➔ **De laagcomplexe zorg dichtbij houden**
We behouden huisartsen in regio. En we onderzoeken innovatieve zorgconcepten in de uitgestrekte plattelandsregio. Bijvoorbeeld op het gebied van regionale gezondheidscentra en anderhalve-lijnszorg, wijkverpleging en welzijn.
- ➔ **De ontwikkeling van digitale vaardigheden bij ouderen ondersteunen**
Om de zorg bereikbaar en betaalbaar te houden wordt in de zorg steeds meer gebruik gemaakt van technologie zoals E-health en videoconsulten. Daarom helpen we ouderen om digitaal vaardiger te worden. En we hebben aandacht voor een hybride oplossing: deels online en deels offline.
- ➔ **Aanbod respijtzorg uitbreiden en expertisecentrum mantelzorg realiseren**
Hiermee ontlasten we de mantelzorgers.
- ➔ **Zorgaanbieders ondersteunen bij het opleiden en vinden van personeel (incl. Wmo)**

Een bereikbare regio met nieuwe vervoersconcepten

Daarmee versterken we de mobiliteitsmogelijkheden van onze inwoners. Zo kunnen ze (ook in de avond) bij de voorzieningen in de grotere kernen komen. We richten ons specifiek op ouderen die behoefte hebben aan ontmoeting, ondersteuning en zorg. En op jongeren die gebruik maken van het onderwijs en op zoek zijn naar reuring, sport, cultuur en ontmoeting.

Dit gaan we in elk geval doen

- ➔ **De optimalisatiemogelijkheden voor bereikbaarheid onderzoeken**
We bekijken innovatieve concepten die aansluiten op de mobiliteitsontwikkelingen en veranderende vraag. Elektrisch rijden is in opkomst. Dat is nu nog niet betaalbaar voor iedereen en leidt daardoor tot vervoersarmoede. En we verwachten dat niet iedereen meer een eigen auto heeft in de toekomst. We combineren de mobiliteitsbehoefte van recreanten met die van onze bewoners. Hoe gaat dat eruit zien? We denken aan nieuwe OV-concepten zoals doorgaan met het scholierenabonnement bij Arriva, de pilot Meedoen-pas, gratis OV voor minima en

een OV-cursus voor ouderen. We verkennen de kansen voor blue mobility en Ferfier troch. En we houden rekening met de eventuele komst van de Lelylijn.

➔ **Innovatieve vervoersconcepten inzetten**

Bijvoorbeeld door in elke kern een elektrische deelauto te plaatsen op initiatief van Freonen Fan Fossylfrij Fryslân. We combineren dat met een vrijwilligerspool zodat ook ouderen en jongeren er gebruik van kunnen maken.

Toekomstbestendig en kwalitatief onderwijs

We willen toekomstbestendig en kwalitatief goed onderwijs. Daarom doorbreken we de traditionele structuur van het voortgezet onderwijs in Sneek. Zo realiseren we een stevige basis voor toekomstbestendig onderwijs. Dat betekent dat scholen krachten bundelen en niet concurreren. Dit doen we door samen een campus te ontwikkelen. Een plek waar leren, werken, ontdekken en innoveren bij elkaar komen. Waar onderwijs en werkgelegenheid op elkaar aansluiten. Een gezonde en veilige omgeving waar elk kind zijn of haar talent kan ontdekken en ontwikkelen. Door een laagdrempelig aanbod van sport, cultuur en welzijn bevorderen we kansengelijkheid en blijven we de jeugd binden aan de regio. Een inspirerende broedplaats. Een hoogwaardige onderwijsvoorziening die de stad en regio versterkt. Een voorziening die niet alleen bedoeld is voor leerlingen, maar ook een belangrijke functie voor andere inwoners vervult.

Dit gaan we in elk geval doen

➔ **Een voortgezet onderwijs campus in Sneek creëren**

Dat wordt een duurzame werk- en leeromgeving met een breed onderwijsaanbod verspreid over de regio. We gaan voor een sterke VO-campus in de stedelijke zone in Sneek met ook in de regio een aantal vestigingen. Bijvoorbeeld door hybride klaslokalen en samenwerkingen met het MKB. Naast ruimte voor het onderwijs willen we ook een plek bieden voor sport, cultuur en welzijn. Daarmee bieden we leerlingen een uitgebreid dagprogramma.

De stedelijke zone met Sneek, Bolsward, Joure en Lemmer is de ruggengraat van de regio

Hier vinden 140.000 inwoners de regionale voorzieningen die ze nodig hebben. Goede (specialistische) zorg, (voortgezet) onderwijs en MBO, winkels, cultuur en vele andere voorzieningen komen hier samen. Het is van essentieel belang dat we investeren in de (bereikbaarheid van de) voorzieningen in deze stedelijke zone.

Dit gaan we in elk geval doen

➔ **Investeren in de stedelijke zone als ruggengraat voor voorzieningen in de regio**

Het zorglandschap verandert. En we moeten in die verandering mee. We bekijken welke voorzieningen nodig zijn. Door een goede verkenning kunnen we hierop voorsorteren. Dat doen we in een intensief proces waarin we goed afstemmen met alle eigenaren.

➔ **Brûsplak Joure als centrum voor verbinden en ontmoeten**

Dit cultureel centrum is een lokaal initiatief. Verbinden, ontmoeten en talent ontwikkelen staan hier centraal. Iedereen kan meedoen. We versterken elkaar en creativiteit is hier belangrijk.

6 | Pijler 2 - Een plus op de leefomgeving

Grote opgaven en lokale behoeftes komen samen in de leefomgeving

Het streefbeeld

Zuidwest-Friesland is in balans

Blauw en groen gaan samen met een sterke mienskip, florerende bedrijven en duurzame energievoorzieningen. De kwaliteit van leven is hoog en inwoners voelen zich thuis en gezien. Ze genieten van de prachtige leefomgeving. We hebben meer ruimte voor water op logische plekken en benutten de vele kansen die het water biedt. Voor de natuur, gezondheid en beweging, mobiliteit, economische ontwikkeling en meer. Mensen van buiten willen hier graag wonen, werken en recreëren. De verbindende Friese taal wordt gekoesterd en geuit in streekverhalen, podiumkunsten en muziek. Er is voor alle leeftijden van alles te zien en beleven.

Hier zetten we op in

Onze ruimtelijke en sociale kwaliteiten staan centraal bij nieuwe ontwikkelingen

In de praktijk sneuvelen kwaliteitsaspecten vaak in de loop van het planproces voor grote opgaven zoals wonen en de energietransitie. Dat willen we voorkomen. We zoeken juist naar koppelkansen bij een (mogelijke) nieuwe ontwikkeling. Hierbij staat het DNA van onze leefomgeving centraal. We kiezen voor groen, voor openheid, gezondheid, saamhorigheid, inclusie en de specifieke wensen van inwoners en kernen.

We zoeken samen met inwoners naar nieuwe oplossingen en inpassingen

Samen met inwoners zoeken we naar de specifieke lokale kwaliteit. Als basis gebruiken we het kader uit de recente omgevingsvisies van beide gemeenten. Want de wensen verschillen per kern. We stapelen geen stenen, we bouwen aan samenlevingen. We zetten in op een omgeving die ervoor zorgt dat mensen worden uitgenodigd om elkaar te ontmoeten en te bewegen. Hiermee ontstaat een plus voor de bewoners en voor het gebied als geheel.

Grote opgaven komen samen met lokale behoeften en kracht

Er komen grote opgaven op ons af. En grootschaligheid past ons vaak niet. We zoeken daarom naar het juiste schaalniveau van woningen en energieopwekking. Zodat het past bij de kernen. Zo voegen we extra kwaliteit toe aan nieuwe ontwikkelingen zoals een zonnepark, waterberging, sportpark of woonwijk. We zijn voorloper in het vinden van een aanpak die landelijk relevant kan zijn. Zo tasten de vele transities het DNA van onze regio niet aan, maar wordt het DNA juist versterkt.

Water is een kans voor economische ontwikkeling, mobiliteit en een warmtebron

In de toekomst leren we omgaan met extremere weersomstandigheden. We zetten water in als onze kracht. Het vervoer over water, water als warmtebron (aquathermie), voor recreatie en voor ruimtelijke kwaliteit. Water en bodem zijn sturend bij onze ruimtelijke keuzes. We zetten bijvoorbeeld stevig in op waterrobuust bouwen. Met de focus op de lager gelegen

delen van de regio. We experimenteren met anders bouwen. Met drijvende gebouwen of gebouwen op palen. Innovatieve oplossingen. Kennis en nieuwe samenwerkingsvormen tussen overheden, de markt en bewoners.

Kwaliteit toevoegen door groen, water en ruimte voor ontmoeten en bewegen

We zien overal mogelijkheden om extra kwaliteit toe te voegen. Door meer woningen te bouwen of het isoleren van bestaande gebouwen met oog voor de warmtetransitie. Vooraf stellen we middelen beschikbaar zodat we de wensen uit de leefomgeving meteen mee kunnen nemen.

Dit gaan we in elk geval doen

→ Energiestad Bolsward realiseren

Een initiatief voor het duurzaam opwekken van energie door bijvoorbeeld waterstof en geothermie. We gaan de uitdaging aan om dit in samenspraak en met kwaliteit te realiseren.

→ Klimaatadaptief Woudsend realiseren

Na wateroverlast in Woudsend startten het waterschap en de gemeente een onderzoek naar integrale structuurverbetering. De inwoners droegen diverse koppelkansen aan. De uitdaging is om deze opgaven te combineren. Concreet denken we aan de volgende plannen: een ijsbaan opwaarderen naar een gebied waar waterberging gecombineerd wordt met sport, spel en ontmoeten. In de kern zelf de wateropgave met groen, biodiversiteit, ontmoeten en bewegen combineren. Voor nieuwe ontwikkelingen zoeken we nieuwe vormen van waterrobuust bouwen. Zou je hier op palen kunnen bouwen? We werken technische innovaties samen met de bewoners uit en doen ervaring op.

→ Energiearmoede aanpakken

We isoleren woningen volgens het Nationaal Isolatieprogramma. En we maken een totaalaanpak waarbij we ook oog hebben voor de groene omgeving. Een omgeving waar inwoners kunnen bewegen en elkaar ontmoeten.

→ Sporthart 'Het Groene Hart Bolsward' (her)inrichten

We richten de openbare ruimte bij het sportpark opnieuw in. Daarbij zorgen we ervoor dat mensen zich uitgenodigd voelen om elkaar te ontmoeten en om te bewegen.

→ Een plus voor de wijk Zuiderveld in Joure

Met de restwarmte van de fabriek van Jacobs Douwe Egberts verwarmen we de wijk. In deze wijk staan relatief veel woningen in de sociale huursector. De verduurzamingsopgave is de aanleiding om gebiedsgericht aan de slag te gaan en kwaliteit toe te voegen in de wijk.

→ Onze koppositie op het gebied van aquathermie versterken

Aquathermie past perfect in onze waterrijke regio. Er is al veel ervaring opgedaan in de regio en we zien grote kansen.

7 | Pijler 3 - Werken met impact

Investeren in het MKB, onze beroepsbevolking en innovatie

Het streefbeeld

Bedrijven zien een sterke regio waarmee ze zich graag identificeren

Bedrijven vestigen zich graag op plekken waar ze ook de ruimte voor ontplooiing krijgen. Dat zorgt voor nieuwe impulsen en netwerken. Het biedt een basis voor voorzieningen in de kleine kernen. Bedrijven vinden hier gemotiveerd personeel met de juiste skills. MKB-bedrijven hebben en krijgen de tools om te innoveren en verduurzamen. Mensen blijven werken aan hun vaardigheden door de sterke 3O-netwerken en gericht onderwijs. Bedrijven en onderwijs weten wat er nodig is en delen kennis en inspanningen. De gewortelde MKB-bedrijven worden gefaciliteerd en verbonden. Zo kunnen ook zij de slag maken. De recreatiesector, landbouwsector (en toeleverende bedrijven) en maritieme sector staan voorop.

Hier zetten we op in

Een gerichte aanpak die aansluit bij de aard van onze regio

We hebben relatief veel MKB-bedrijven en veel regionaal gewortelde bedrijven die bijdragen aan de mienskip. Juist dat willen we versterken met deze regio. Het behouden van lokale kracht. En tegelijkertijd regionale netwerken bouwen en bruggen slaan.

We investeren in de kracht van onze kenmerkende sectoren

We geloven namelijk in die kracht. We zetten in op het mogelijk maken van innovatie. Op het aantrekken en behouden van gekwalificeerd personeel. We investeren in onze beroepsbevolking door het onderwijsaanbod mee te laten bewegen met de vraag. Een groot deel van de beroepsbevolking is mbo-geschoold. Samen met de mbo-instellingen in de regio werken we dit verder uit. We werken sectoraal: met specifieke behoeften én cross sectoraal: met generieke behoeften die elkaar versterken.

Een vitale economie die werkt aan duurzaamheid en zorgt dat inwoners mee kunnen doen

We gaan voor een regio die investeert en innoveert in duurzame, circulaire sectoren. Die daarvoor de combinatie maakt met een sterke arbeidsmarktaanpak. Een regio die de focus op duurzame energie zoals waterstof en aquathermie uitbouwt en dat breed benut. Ook economisch. Een regio waarin partners elkaar kennen en samenwerken. En waarin ondernemers sociaal actief zijn en zich verbinden met de mienskip.

Dit gaan we in elk geval doen

→ De samenwerking tussen bedrijfsleven en het onderwijs verder uitwerken

Met bedrijfsspecifieke opleidingen en een stagekalender. Met 'leergierige leraren', leer-werkplekken, praktijkopdrachten, bedrijfsarrangementen en het organiseren van netwerken zoals 'Zuidwest werkt!'.

- ✓ Adaptief opleiden en daarmee aansluiten op leven lang leren.

- ✓ Gerichte opleidingen bieden op het gebied van gastvrijheid, agrotech (transities) zorg, maritiem en schone energie.
 - ✓ Bedrijfsscholen ondersteunen en verbinden zoals Technolab en de Yacht builders academy.
 - ✓ De verbindingen in het hoger onderwijs vanuit de regio versterken. Specifiek voor onze sterke sectoren.
 - ✓ Mentorprojecten opzetten.
 - ✓ Het mbo als kracht inzetten. We hebben deze vakken hard nodig in de maakindustrie en verduurzaming en de zorg.
 - ✓ De mogelijkheden voor een regionaal hbo verkennen. Bijvoorbeeld op het gebied van techniek en zorg.
 - ✓ Bedrijfsscholen ondersteunen die bijdragen aan de sectorale arbeidsmarkt en leven lang leren. Bijvoorbeeld Frysk Tichelwurk (Tichelaarfabriek te Makkum) die zich richt op innovatie, educatie en vakmanschap.
- ➔ **Campagne ZWF vakmensen faciliteren**
hiermee promoten we het (mbo) vakmanschap. Daarmee maken we ons vestigingsklimaat aantrekkelijk.
- ➔ **Een aanpak circulaire bedrijventerreinen ontwikkelen**
Dat doen we samen met het bedrijfsleven en circulair Fryslân. We rollen de aanpak vanuit pilots uit. We zetten specifieke projecten voor CO2 reductie op bedrijventerreinen op.
- ➔ **Het bedrijfsleven en MKB stimuleren**
Dat doen we door kennis te delen, netwerken te vormen en concrete projecten op te zetten. We werken bijvoorbeeld aan een toolkit en een MKB-coach voor bedrijven.

We bouwen onze koppositie in de maritieme sector (scheepsbouw) en watersport uit

Daarbij zijn innovatie en verduurzaming erg belangrijk. Het is de uitdaging om schonere schepen sneller te bouwen. De elektrificatie van recreatieve schepen is volop gaande. Als vooraanstaand watersportgebied kunnen we ons hierin profileren en versterken. De vaarrecreatie draagt economisch al flink bij en is onderdeel van onze identiteit. De regio heeft een prachtig vaarnetwerk waarin we veel investeerden.

We zijn onvoldoende voorbereid op het (elektrisch) varen van de toekomst

Zuidwest-Friesland is een top watersportgebied op Europees niveau. Er komen veel internationale toeristen op af. Het netwerk van laadvoorzieningen is niet op orde. Daarnaast zijn er voor de toekomst zorgen over de bevaarbaarheid in relatie tot de ambitie om de waterkwaliteit te verbeteren. Een betere waterkwaliteit zorgt voor meer waterplanten. Hierdoor komt de bevaarbaarheid in gevaar.

Dit gaan we in elk geval doen

- ➔ **De eerste elektrische vaarregio van de wereld worden**
Regionale ondernemers sloegen de handen ineen om de eerste elektrische vaarregio wereldwijd te worden. Dit vraagt samenwerking en investeringen. In een gezamenlijk project werken we aan de infrastructuur en de techniek
- ➔ **Aan innovatieve concepten voor de waterkwaliteit in onze vaarwegen werken**
Bijvoorbeeld de omgang met zuivering van recreatieafvalwater en waterplanten.

Onze agrarische sector moet innoveren en meer personeel aantrekken

Onze regio telt de meeste melkveebedrijven van Nederland en is nauw verbonden met de mienskip en de maakindustrie. De transitie van de agrarische sector heeft grote (economische) gevolgen. We hebben in de toekomst nieuwe verdienmodellen en hoogwaardige producten nodig. En we leggen verbindingen waarmee we waarde creëren. We maken de koppeling met recreatie. Met een gezonde bodem en water, energie en circulariteit. Zo biedt het veenweidegebied kansen om bouwmaterialen te produceren die bijdragen aan de verduurzaming. Om dit te realiseren moet de sector innoveren en goed personeel vinden. Daarnaast hebben ze vertrouwen en verbinding nodig. En delen ze kennis en oplossingen. Samen tot een houdbaar model komen. Dat faciliteren we en bouwen we in projecten uit.

Dit gaan we in elk geval doen

→ Aan de bouwkringloop werken

Als onderdeel van een totale circulaire aanpak werken we samen met onder andere de bouwsector. Daarbij zien we een scherpe verbinding en kans met de agrarische sector. Bijvoorbeeld door materialen uit de eigen regio te gebruiken om onze gebouwen te verduurzamen. Het veenweidegebied biedt kansen. Vanuit het veen kunnen we moderne bouwmaterialen produceren. Hier ligt een belangrijke link met de verduurzamingsgolf van gebouwen.

Grote kansen voor een duurzame energievoorziening

De opgave voor duurzame energieopwekking en het verduurzamen van gebouwen is groot. Met initiatieven als waterstof Bolsward en aquathermie spelen we hier al volop op in. Het is een sector met grote economische potentie en als belangrijke stimulator voor andere sectoren. Het draagt bij aan het behouden en verbeteren van ons woon- en vestigingsklimaat. Als we stappen willen zetten dan moeten we kijken naar het arbeidsvraagstuk. We hebben relatief veel mbo'ers in onze regio. In deze sector kunnen zij volop aan de slag. Daarvoor is wel om- en bijscholing nodig. Dat pakken we binnen de regionale arbeidsmarktaanpak verder op.

Dit gaan we in elk geval doen

→ Aan projecten die bijdragen aan duurzame energievoorziening werken

Voor onze bedrijven en inwoners. Zoals de projecten aquathermie en waterstof in Bolsward. Duurzame energie is een kansrijke sector op zichzelf en is een stimulator voor andere sectoren en het woonklimaat.

→ Energiepark Bolsward realiseren

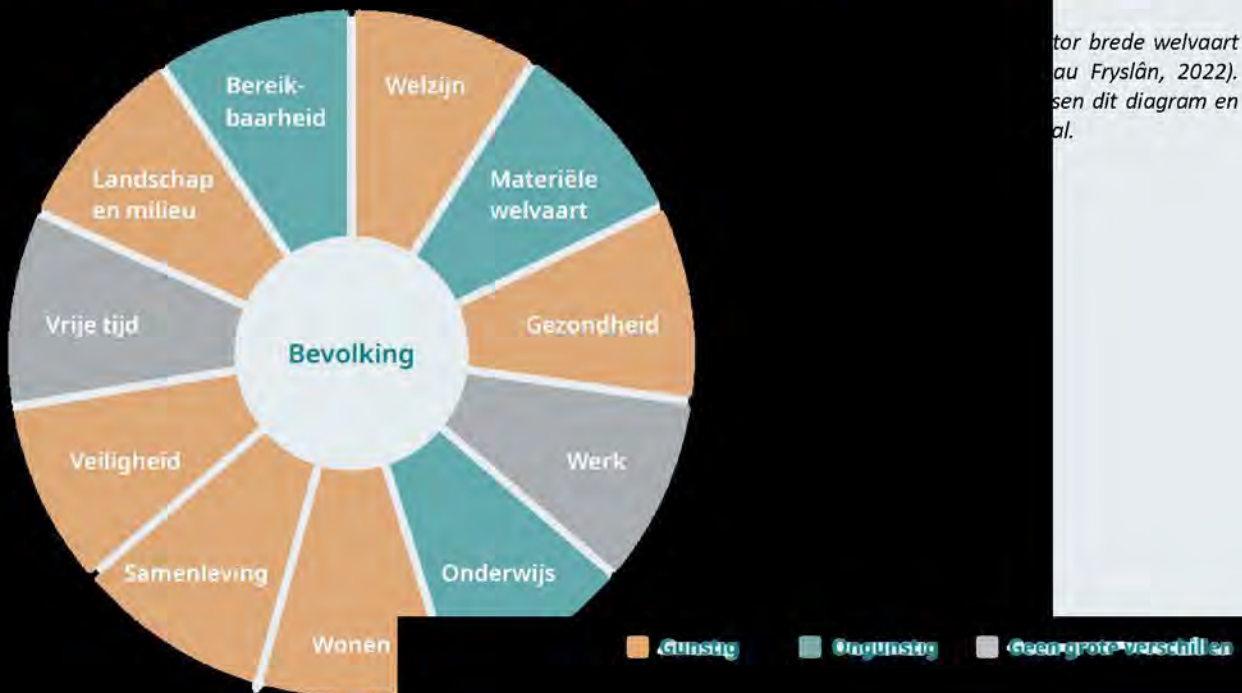
Dit project sluit aan bij Energiestad Bolsward.

→ De mogelijkheden voor een kenniscentrum duurzame energie onderzoeken

Bijlage

De brede welvaart in Zuidwest-Friesland vergeleken met Nederland

Onze samenleving als basis voor de Regio Deal

We scoren gunstig op het onderdeel 'Samenleving'. De gehele Regio Deal staat in het teken van het ontwikkelen vanuit de kernen. Samen met de inwoners. We sluiten aan bij de energie in onze samenleving.

Bereikbaarheid → Pijler Voorzieningen sterk en bereikbaar

De afstand tot het ziekenhuis, treinstation, voortgezet onderwijs, basisonderwijs, kinderdagverblijf, de huisarts, restaurants en een grote supermarkt is te groot. De pijler 'Sterke voorzieningen en samenredzaamheid' speelt hierop in. We onderzoeken hoe we de voorzieningen aanpassen aan de behoeftes van de toekomst. En hoe we ondanks de grote afstanden deze voorzieningen toch bereikbaar houden.

Landschap en milieu → Pijler Een plus op de leefomgeving

We scoren gunstig op Landschap en Milieu. Deze prettige leefomgeving willen we bewaken. Dat is nu extra relevant door de vele opgaven die op ons gebied afkomen. Met de pijler 'Een plus op de leefomgeving' spelen we hierop in.

Materiële welvaart & Onderwijs → Pijler Werken met impact

Het mediaan besteedbaar inkomen en het bruto binnenlands product is lager dan gemiddeld in Nederland. Het opleidingsniveau is lager dan gemiddeld in Nederland. Met de pijler 'Werken met impact' spelen we hierop in. We zetten mbo-kracht in de regio in. We ontwikkelen sterke sectoren die in transitie zijn. Bijvoorbeeld landbouw, recreatie en economie.

